

lähestyvät kielen moninaisuutta”, kuten takakannen tekstissä luvataan. On vaikea myös kuvitella, että ”kuka tahansa kielestä kiinnostunut” tarttuisi siihen. Tässä tulevat vastaan jo lukuisat hyvin spesifit termit ja muotoilut, jotka täysin ymmärtääkseen pitää olla jo sosiaalistunut tieteenalan diskursseihin. Termejä on joissain artikkeleissa käytetty todella paljon, eikä niitä kaikkia kootusti selitetä misään.

Yhtä kaikki teos on mainio johdatus suomen kielen tutkimuksen ajankohtaisiin suuntauksiin, vaikka näiden suun-

tausten esittely onkin vähän helsinkikeskeinen. Olen itse käyttänyt kirjaa Oulun yliopistossa suomen kielen perusopin-
tojen kurssilla Johdatus fennistiikkaan. Opintojaksoon liittyi luentoja, joilla kirjan aihepiirejä jonkin verran avattiin. Luentojen jälkeen opiskelijan tehtävänä oli poimia teoksesta viisi artikkelia ja kirjoittaa niistä ja luennoista yksi reflektioiva ja kompakti essee. Tässä *Kieltä kohti* toimi erinomaisesti.

HARRI MANTILA
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kielioppia funktionaalisesti

Irja Alho & Anneli Kauppinen: *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. 237 s.

ISBN 978-951-746-968-5.

Kieliopin opetuksesta on keskusteltu Suomessa pitkään, ja aihe on edelleen ajankohtainen. Vuonna 2008 ilmestyneen *Käyttökieliopin* kirjoittajat, Irja Alho ja Anneli Kauppinen, viittaavat teoksen esipuheessa erityisesti 1970-luvulla käynnistyneeseen keskusteluun kieliopin opetuksen uudistamisen tarpeesta. Samassa yhteydessä nostetaan esiin myös Kieliopipityöryhmän mietintö *Kieli ja sen kieliopit* (1994) sekä *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004), jotka ovat tarjonneet varteenotettavia mahdollisuuksia kieliopin opetuksen kehittämiseen. Tekijät liittävät *Käyttökieliopin* osaksi samaa jatkumoa ja ker-

toivat sen syntyneen käytännön tarpeesta laatia tiivis ja nykyaikaisiin kielioppikäsitteisiin perustuva yleisesitys, jossa kielen rakennetietous ”yhdistyy luontevasti kielenkäyttöön” (s. 7). Esipuheessa mainitaan myös pedagoginen kielioppi ja takakannen esittelyssä kohderyhmäksi nimitetään muun muassa äidinkieltä opettavat. Nämä lähtökohdat saavat lukijan lähestymään *Käyttökielioppia* ennen kaikkea kieliopin opettamisen näkökulmasta ja pohtimaan, miten kirja soveltuu eri kouluasteilla työskentelevien luokan- ja aineenopettajien perusteokseksi.

Kirjan rakenne ja lähtökohdat

Käyttökielioppia pohjustetaan aloitusluvussa lyhyellä katsauksella äidinkielen merkitykseen yksilön kielellisen identi-

teetin muotoutumisessa. Seuraavassa luvussa lukijaa perehdytetään kieliopin kuvaustapojen monipuolisuuteen. Valtaosa teoksesta keskittyy kielioppitietouden käsittelyyn, jossa edetään pienemmistä yksiköistä kohti suurempia yksiköitä. Aluksi käsitellään suomen kielen ään- teitä, tavuja ja prosodiaa, minkä jälkeen siirrytään sanastoon. Sanastoa seuraavat lausetyypit, joiden jälkeen vuorossa ovat lausekkeet. Lausekkeista jatketaan yhdyslauseisiin, ja viimeisessä luvussa kieliopin tarkastelu kytketään teksteihin. Eri kategorioiden kuvauksessa lähtökoh- tana ovat yleensä prototyyppiset tapauk- set. Teoksessa on myös laajahko liite esi- merkeissä käytetyistä teksteistä. Valtaosa tekstiaineistosta on asiattyylisiä lehtitek- stejä, mutta joukossa on myös runoja, ro- maanikatkelmia sekä laulujen sanoituk- sia.

Vaikka *Käyttökielioppi* on ennen kaikkea tiivis yleisesitys suomen kieli- opista, se ottaa huomioon pedagogisen näkökulman. Alho ja Kauppinen poh- titvatkin useaan otteeseen, miten kielen rakennetietoutta voitaisiin opettaa en- tistä nykyaikaisemmin ja monipuoli- semmin. Pedagogisuus näkyy myös kir- jan tekstivalikoimassa, josta suuri osa soveltunee hyvin äidinkielen ja kirjalli- suuden opetukseen. Näin teoksesta on ammennettavissa analyysiesimerkkejä opetuskäyttöönkin. Teoksen lopussa kaavion muodossa esitetty hahmotelma ”Pedagogisen kieliopin mahdollisuuksia” osoittaa, kuinka laajasta asiakoko- naisuudesta on kyse, kun kielitiedon opettamisessa otetaan huomioon inter- tekstuaalisuus ja moniäänisyys, kielen funktionaalisuus, tilanteisuus ja vuoro- vaikutteisuus sekä kielen suhde identi- teettiin ja kognitioon.

Kielimuotojen, kielten ja kielioppien vertailua

Tarkastellessaan äidinkielen merkitystä yksilön identiteetin muotoutumisessa (s. 11–18) Alho ja Kauppinen tarjoavat hyviä vastauksia usein esitettyyn kysymykseen kieliopin opettamisen tarpeellisuudesta. Samassa yhteydessä pohditaan myös kie- len ja yhteiskunnan suhdetta sekä kielel- listä monimuotoisuutta. Pluralistisen kie- liajattelun ja monikulttuurisuuden hen- gessä painotetaan eri tilanteisiin soveltu- vien kielenkäyttötapojen omaksumisen tärkeyttä. Samassa yhteydessä esitellään kuitenkin myös kielen ohjailun perusteita sekä hyvän yleiskielen piirteitä. Kieli- tietouden käsittelyssä deskriptiivinen ja normatiivinen lähestymistapa kulkevat rinnakkain kautta koko teoksen, ja luki- jaa muistutetaan muun muassa alkukir- jaimia, yhdyssanoja ja välimerkkejä kos- kevista suosituksista. Normatiiviset oh- jeistukset on erotettu muusta tekstistä ty- pografisin keinoin. Ratkaisu on pääsään- töisesti onnistunut, mutta paikka paikoin vain muutaman virkkeen mittaisiksi jää- vät viittaukset kielenhuollon suosituksiin tekevät esittämistavasta hieman hajanai- sen.

Kieliopin kuvaustapojen esittely aloi- tetaan perinteisestä koulukieliopista, jota pidetään riittämättömänä kokonais- valtaiseen, kielenkäyttötilanteen huo- mioivaan kielenkuvaukseen (s. 19–20). Seuraavaksi tarkastellaan, kuinka kieli- opin kuvausta ja opettamista voitaisiin monipuolistaa ja kytkeä autenttisiin kie- lenkäyttötilanteisiin nykyaikaisten kieli- oppimallien avulla (s. 20–26). Funktio- naalinen kielioppi, keskustelun kielioppi ja kognitiivinen kielioppi esitellään ly- hyesti, kun taas konstruktioikielioppi saa

osakseen perusteellisemmän esittelyn. Kirjoittajien perusteluna ratkaisulle on se, että konstruktiokielioppia hyödynnetään *Käyttökieliopissa* eniten ja konstruktiokielioppi on mainituista suuntauksista vähiten tunnettu. Konstruktiokieliopin perusajatuksia kuvaillaan selkeästi ja havainnollisesti, eikä konstruktiokieliopin hyödyntäminen jää *Käyttökieliopissa* pelkäksi lupaukseksi, sillä teoksessa esitellään lukuisa joukko erilaisia konstruktioita. Esimerkiksi vertailumuotojen yhteydessä komparatiivi- ja superlatiivikonstruktioita (s. 58) kuvataan paitsi rakennekaavoilla (esimerkiksi *mikä* SUPERLAT + partitiivi) myös tekstiesimerkeillä:

Hirvonen on kaivanut näytelmästä esille sen olennaiset piirteet, löytänyt niille tehokkaan näyttämöllisen muodon ja *mikä parasta*, onnistunut ratkaisemaan suhteen yleisöön tarkasti ja johdonmukaisesti.

Paikka paikoin suomen kieltä vertailaan *Käyttökieliopissa* muihin kieliin, ja vertailukohdaksi otettujen kielten valikoimaan kuuluvat viro, venäjä, englanti, saksa, ruotsi, espanja, ranska ja italia. Listaa voi pitää varsin perinteisenä, sillä suomen kieltä on ollut pitkään tapana verrata varsinkin suomalaisille tutuimpiin indoeurooppalaisiin kieliin. *Käyttökielioppi* välttää kuitenkin tällaisen kielivertailun tavallisimman ongelman eli sen, että suomen kieli osoitettaisiin vertailun myötä poikkeuksellisen erikoiseksi kielikummajaiseksi. Joka tapauksessa vertailtavien kielten valikoiman monipuolistaminen tarjoaisi realistisemman kuvan suomen kielestä maailman kielten joukossa (ks. Miestamo 2006).

Äänneistä teksteihin

Rakennetietouden käsittely alkaa lyhyehköllä ääntämistä tarkastelevalla luvulla (s. 27–34), jossa esitellään suomen kielen foneemiparadigma, diftongin käsite sekä äänneen kesto distinktiivisenä piirteenä. Tavutasolla puolestaan perehdytään avo- ja umpitavuihin sekä sanapainoon. Prosodian tarkastelu kytketään vuorovai- kutukseen ja muutamien esimerkkien avulla havainnollistetaan, miten prosodiset piirteet vaikuttavat lausuman tarkoitukseen ja sävyn tulkintaan. Lopuksi ker- rataan keskeisimmät ääntämisen ja kirjoituksen väliset erot. Myöhemmin, käsiteltäessä suomen sanojen taivutusta ja vartaloita (s. 43–44), esitellään astevaihtelun pääsääntö.

Sanaston ja erityisesti sanaluokkien käsittely nousee *Käyttökieliopissa* keskeiseen asemaan. Ennen sanaluokkaja- koa Alho ja Kauppinen pohtivat käsitettä sana ja esittelevät lyhyesti suomen kielen sanaston kartuttamisen keinoja sekä tavallisimpia johdosryhmiä (s. 35–39). Sanaluokkajaossa (s. 40–108) mukailaan ISK:n linjauksia, joista mainitaan erityisesti adverbien sekä post- ja prepositioiden kategorioiden muuttunut asema sanaluokkien kuvauksessa. Yksittäisten sanaluokkien kuvaukset alkavat tiivistyksillä kunkin sanaluokan morfologisista, syntaktisista sekä semanttisista ominaisuuksista, ja sanaluokkien laajemmassa tarkastelussa yhdistyvät erityisesti morfologia ja semantiikka. Sanastoa koske- vissa luvuissa käsitelläänkin keskeisimpiä leksikaalisen semantiikan ilmiöitä ja käsitteitä.

Lauseiden käsittelyssä (s. 109–137) pääpaino on lauseiden syntaktisilla prototyypeillä, jotka on ryhmitelty *Käyttö-*

kieliopissa subjektin perusteella. Perussubjektin sisältävien lauseiden yhteydessä *Käyttökielioppi* esittelee transitiivi-, intransitiivi- sekä kopulalauseen, ja epätyypillisen subjektin sisältäviksi lauseiksi luokitellaan eksistentiaali-, kvanttori- ja omistuslause. Subjektittomista lausetyypeistä esitellään tulos-, tila- ja tunnekausatiivilause. Kuten lausetyyppien listasta ilmenee ilmenee, *Käyttökieliopissa* käsitellään lähes kaikki ISK:n mainitsemat lausetyypit lukuun ottamatta ilmiölausetta ja genetiivialkuaista lausetta. Yksittäisten lausetyyppien tiivis esittely mukailee ISK:n kuvauksia. Vaikka *Käyttökieliopin* syntaktisten lausetyyppien kuvauksen lähtökohtana on subjektin prototyyppisyys, prototyyppisen subjektin piirteitä sekä lauseiden subjektillisuutta ja subjektittomuutta käsitellään vasta lausetyyppien esittelyn jälkeen. *Käyttökielioppia* lukevalle opettajalle lausetyyppien keskinäisten erojen hahmottaminen olisi todennäköisesti helpompaa, jos prototyyppinen subjekti olisi esitelty jo ennen lausetyyppien käsittelyä.

Johdatuksessa lausekkeiden kuvaukseen (s. 138–165) Alho ja Kauppinen perustelevat vakuuttavasti, miksi lausekkeen asemaa kieliopissa ja kieliopin opetuksessa tulisi kohentaa. Vastaavanlaista pedagogista pohdintaa kirjassa voisi olla enemmänkin. Lausekkeen rakenteen käsittelyssä visuaaliset keinot tukevat erilaisten lausekkeiden hierarkiasuhteiden hahmottamista. Substantiivilausekkeet haukkaavat leijonanosan lausekkeiden kokonais-esittelystä, mutta lukijaa perehdytetään myös adjektiivi-, adverbi-, postpositio- ja prepositiolausekkeisiin sekä infiniittisiin verbilausekkeisiin. Lopuksi edetään lausetasolle ja tarkastellaan lyhyesti lausekkeiden yhteyttä lauseenjäsenyyteen.

Tekstien tasolla (s. 174–194) tarkastelun kohteeksi on otettu osallistujaroolit, informaatorakenne, moniäänisyys sekä systeemis-funktionaaliseen kielioppiin perustuva tekstianalyysi. Koska tekstejä käsittelevä osio on vain 20 sivun mittainen, kunkin tarkastelukohteen käsittely jää melko suppeaksi. Alho ja Kauppinen viittaavat osallistujarooleilla (s. 174–179) pääsääntöisesti semanttisiin rooleihin, sillä osallistujaroolin kerrotaan ISK:n sananselitysten (2005) suuntaisesti tarkoittavan ”sitä, miten [lauseen]jäsen osallistuu verbin ilmaistamaan tilanteeseen” ja esimerkkirooleiksi nostetaan TEKIJÄ, KOKIJA, INSTRUMENTTI ja KOHDE. Lisäksi kirjoittajat nimittävät käsittelemiään osallistujarooleja myös semanttisiksi rooleiksi. Muun muassa näistä syistä semanttinen rooli -käsitteen korvaaminen nimityksellä osallistujarooli tuntuu hivenen ongelmalliselta ja tarpeettomalta. Lisäksi käsitettä osallistujarooli on käytetty lauseen kuvauksessa spesifimpien, pitkälti verbikohtaisten roolien yhteydessä (esim. Goldberg 1995: 43–52). Alho ja Kauppinen kuvaavat semanttisia rooleja ennen kaikkea puhujan/kirjoittajan tekemien valintojen näkökulmasta ja havainnollistavat ajatusta osuvilla esimerkeillä. Osallistujaroolien käsittelyssä ei pitäydytä pelkästään lingvistisissä teorioissa, sillä samassa yhteydessä esitellään myös satujen tavallisimpia toimijarooleja, kuten sankari, sankarin vastustaja, sankarin kilpailija, lahjoittaja, auttaja ja sankarin objekti (esim. Apo 1986: 26–28).

Informaatorakenteen tarkastelussa lähtökohtana on teema–reema-jako, ja informaatorakennetta kuvataan analysoimalla kenttäkuvauksen avulla kokonaisia tekstejä. *Käyttökieliopissa* on mukailtu ISK:n kenttäkuvausmallia (2004: 1306), ja keskiöön on otettu esikenttä,

teema ja loppukenttä – eli ISK:n kenttäkuvauksen keskeisimmät osat (Shore 2008: 49–59). Esimerkkeiksi valitut tekstinäytteet jäsennetään lause lauseelta taulukoihin, jotka havainnollistavat, kuinka lauseen informaatio jakautuu esikenttään, teemaan ja loppukenttään. Informaatorakenteen analyysi kytketään tekstilajien ominaispiirteisiin, jolloin vertailaan muun muassa uutisen, kolumnin ja pääkirjoituksen informaationkulkua.

Genrenäkökulmaa hyödynnetään myös moniäänisyyden esittelyssä. Moniäänisyyden yhteydessä kuvaillaan lisäksi, kuinka kirjoittajan tekemät kerronnalliset ratkaisut heijastavat kirjoittajan suhdetta tekstin aiheeseen sekä rakentavat kirjoittajan ja lukijan välistä suhdetta. Sama näkökulma painottuu myös tekstien merkityssysteemien esittelyssä. Tekstiosion loppuun sijoitettu analyysi-esimerkki kokoaa tekstinlukijan avainkysymykset napakaksi analyysivälineistöksi.

Lopuksi

Käyttökielioppi pyrkii toimimaan välittäjänä aiempien kielioppien – ennen kaikkea perinteisen koulukieliopin – ja *Ison suomen kieliopin* välillä. Tämä näkyy erityisesti siinä, että Alho ja Kauppinen eksplikoivat ja kommentoivat kymmenissä alaviitteissä ISK:n terminologisia ratkaisuja ja suhteuttavat niitä aiemmin käytettyihin käsitteisiin (ks. myös Koivisto 2006). Opetuksen näkökulmasta tämä on *Käyttökieliopin* tärkeää antia. Esimerkiksi numeraalien käsittelyn yhteydessä mainitaan, että järjestysluvut eivät ole ISK:ssa numeraaleja vaan adjektiiveja. Toisinaan muutoksiin otetaan myös kantaa, ja muun muassa infiniittimuotojen tunnuksiin perustuvien nimitysten mainitaan olevan havainnollisempia kuin

järjestysnumeroita käyttävät nimitykset. *Käyttökielioppi* ei kuitenkaan korvaa systemaattisesti aiempaa terminologiaa ISK:n termeillä. Esimerkiksi konjunktioiden yhteydessä noudatetaan konjunktioiden perinteisiä nimityksiä ja ryhmittelyä. Samoin adjektiivien kohdalla huomautetaan, että vakiintunut attribuutti-termi on edelleen käyttökelpoinen substantiivin määrittä tarkoitettaessa. Lausetyyppejä esitellessään Alho ja Kauppinen tarjoavat eksistentiaali-, kvanttori- ja tunnekausatiivilauseille nimityksiä olemassaolo-, paljous- ja kokijalause, jotka soveltunevat havainnollisuutensa ansiosta hyvin kieliopin opetukseen.

Kaiken kaikkiaan *Käyttökielioppi* on tervetullut lisä suomen kielioppia koskevaan kirjallisuuteen. Se on suomen kielen valintakoekirjana useissa yliopistoissa, ja teosta käytetään sekä aineenettä luokanopettajakoulutuksessa. Ylipäätään kirja sopii hyvin kohderyhmälleen eli äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille sekä luokanopettajille. Tuoretta kielioppitietoutta esitellään pääasiassa sopivan tiiviisti, ja *Käyttökielioppi* onnistuu tavoitteessaan esittää kieli joustavana ja avoimena järjestelmänä. Kohderyhmän kannalta erityisen ilahduttavaa on havainnollisuus, joka ilmenee niin esimerkiksiaineiston käytössä kuin teoksen visuaalisissa ratkaisuissa.

MINNA SÄÄSKILAHTI
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Lähteet

- APO, SATU 1986: *Ihmesadun rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: The Uni-

- versity of Chicago Press.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK:n sananselityksiä 2005 = *Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä*. <http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julki/>.
- Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Opetusministeriön kielioppityöryhmän mietintö. Helsinki: Edita 1994.
- KOIVISTO, VESA 2006: Ison suomen kieliopin termimuutoksia ja -ratkaisuja. – Minna Harmanen & Mari Siirainen (toim.), *Kielioppi koulussa* s. 25–42. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- MIESTAMO, MATTI 2006: Suomi maailman kielten joukossa eli mikä suomen rakenteessa onkaan erityistä. – Minna Harmanen & Mari Siirainen (toim.), *Kielioppi koulussa* s. 43–54. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- SHORE, SUSANNA 2008: Lauseiden tekstuaalisesta jäsenyyksestä. – *Virittäjä* 112 s. 24–65.

Äidinkieli – oppiaine ja identiteetti

Anneli Kauppinen, Hanna Lehti-Eklund, Henna Makkonen-Craig & Riitta Juvonen (toim.): *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaiset ja kirjoitustaitojen arviointi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011. 495 s. ISBN 978-952-222-253-4.

Lukiolaisten äidinkieli on syntynyt Suomen Kulttuurirahaston rahoittaman *Kielitaidon kirjo* -hankkeen (*Språklig mångfald*) tuloksena. Hankkeelle ja teokselle on selvästi tarvetta: suomalaisten suomen- ja ruotsinkielisten lukiolaisten äidinkielestä on julkaistu suhteellisen vähän tutkimuksia ja julkaisematon tieto on ollut hajallaan. Monitieteinen ja -menetelmäinen teos on erittäin ajankohdainen, ja hankkeen tavoitteiden mukaisesti se antaa äidinkielen ja kirjallisuuden opetus-, arviointi- ja kehittämistehtävissä oleville paljon ideoita kohdata uusia

haasteita, joita esimerkiksi viestintäympäristön muutos tuottaa niin kouluopetukselle kuin institutionaaliselle lukion äidinkielen ylioppilaskokeelle.

Teos koostuu artikkeleista, joissa lukiolaisten äidinkieltä tarkastellaan ylioppilastutkinnon koesuoritusten, Ylioppilastutkintolautakunnan kokelaskohdainten rekisteritietojen, opettajakyselyjen, opettaja- ja opiskelijahaastattelujen, äidinkielen opettajien keskustelufoorumien viestien ja oppituntinauhoidusten kautta. Vaikka *äidinkieli*-sanan ensisijaiseksi merkitykseksi teoksessa hahmottuu monipuolisen ylioppilaskokeen äidinkielen tehtävänantojen, tekstien ja tulosten analysoinnin kautta ennen kaikkea koulun oppiaine, tuovat lukiolaisten tekstimaisemien, kieliaseiden ja koulupuheen tarkastelu mukaan myös identiteetin ulottuvuuden. Artikkeleissa lukiolaisten äidinkieli onkin erilaisia kirjoittajan